

מתכונת מחשבת ישראל

"הטוב והרע בהגות היהודית"

א. משך הבחינה : שעתיים

ב. מבנה השאלון ומפתח הערכה : בשאלון זה שלושה פרקים.

פרק ראשון – (1 x 30) - 30 נקודות

פרק שני — (3 x 20) - 60 נקודות

פרק שלישי — (2 x 5) - 10 נקודות

סה"כ — 100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש : אין.

ד. הוראות מיוחדות : (1) קרא את כל סעיפי השאלה בטרם תשיב עליה. התרכז במה שנדרש בכל סעיף.

(2) הקפד להסביר ולבסס כהלכה את תשובותיך.

(3) שים לב לכתב, לכתיב ולפיסוק.

עליכם לענות אך ורק בתוך הדפים שהתקבלו בכיתה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

שימו לב!!!!

בבגרות ישנם שני חלקים לפני בחינת הבגרות שלנו:

חלק א' "שמונה פרקים לרמב"ם"

חלק ב' "את שאהבה נפשי"

חלק ג' "הטוב והרע בהגות היהודית"

פרק ראשון (30 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 17-18. בשאלה שבחרת ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד (לכל סעיף — 10 נקודות; סה"כ — 30 נקודות לשאלה).

17. הטוב והרע במחשבת המקרא
מקור I, בראשית ג' 1-8:

"(א) והנחש הִיה עָרוֹם מִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל-הָאִשָּׁה אַף כִּי-אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכָּל עֵץ הַגָּן: (ב) ותאמר האשה אל-הנחש מפרי עץ-הגן נאכל: (ג) ומפרי העץ אשר בתוך-הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן-תמתו: (ד) ויאמר הנחש אל-האשה לא-מות תמתו: ה כי ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים ידעו טוב ורע: (ו) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאנה-היא לעינים ונתתה העץ להשפיל ותקח מפריו ותאכל ותתן גם-לאישה עמה ויאכל: (ז) ותפלקנה עיני שניהם וידעו כי עירומם הם ויתפרו עליה תאנה ויעשו להם חגרת: (ח) וישמעו את-קול יהוה אלהים מתהלך בגן לרוח הגוים ויתחבא האדם ואשתו מפני יהוה אלהים בתוך עץ הגן"

מקור II, בראשית ג 9-17:

(ט) ויקרא יהוה אלהים, אל-האדם; ויאמר לו, איפה. (י) ויאמר, את-קלך שמעתי בגן; ואירא פי-עירם אנכי, ואחבא. (יא) ויאמר--מי הגיד לך, פי עירם אתה; המן-העץ, אשר צויתיה לבלתי אכל-ממנו--אכלת. (יב) ויאמר, האדם: האשה אשר נתתה עמדי, היא נתנה-לי מן-העץ ואכל. (יג) ויאמר יהוה אלהים לאשה, מה-זאת עשית; ותאמר, האשה, הנחש השיאני, ואכל. (יד) ויאמר יהוה אלהים אל-הנחש, פי עשית זאת, ארוך אתה מכל-הבהמה, ומכל חית השדה; על-גחונך תלך, ועפר תאכל כל-ימי חייך. (טו) ואיבה אשית, בינה ובין האשה, ובין זרעה, ובין זרעה: הוא ישופך ראש, ואתה תשופנו עקב. (טז) אל-האשה אמר, הרבה ארבה עצבונך והרבה--בעצב, תלדי בנים; ואל-אישך, תשוקתך, והוא, ימשל-בך. (יז) וילאדם אמר, פי-שמעת לקול אשתך, ותאכל מן-העץ, אשר צויתיה לאמר לא תאכל ממנו--ארוך האדמה, בעבורך, בעצבון תאכלנה, כל ימי חייך. יח וקוץ ודרדר, תצמיח לך; ואכלת, את-עשב השדה. יט בועת אפך, תאכל לחם, עד שובך אל-האדמה, פי ממנה לקחת: פי-עפר אתה, ואל-עפר תשוב.

מקור III, י קויפמן מתוך תולדות האמונה הישראלית:

באמונה הישראלית העתיקה אין החטא, שורש הרע, עניינם של המלאכים הרעים. החטא נתפס כרשות עצמאית, כמרי בה' ובמצוותו. ומכיוון שהאמונה הישראלית תפסה אותו ככח לא-אלהי, לא השרישה אותו ברשות ה"אלהים" בכלל. בזה הביעה את האידיאה בטהרתה, שהרע אין לו שורש "אלוהי" מיוחד. היצר הרע שבלב האדם מביא את החטא לעולם. וכעונש על החטא האל בורא את הרע הטבעי לצורותיו. את אדם הראשון ואשתו מסית לא שטן ולא שד משדי הטומאה והחושך, אלא הנחש בערמתו, סמל היצר הרע, – הגאווה והנטייה למרי [...]

ענה על שלושה מהסעיפים א-ד :

א. 1. במקור א, ישנו סיפור מכוון במסורת המקראית. הסבירו את האירוע המכוון בקטע.
2. בעזרת מקור א ומקור ב, הסבירו כיצד האירוע המכוון מסביר את תפקיד הסבל בעת העתיקה (בתקופה המקראית).

ב. במשנת חז"ל נכתב: "ר' עקיבא אומר: הכול צפוי [ידוע עלי ידי האל] והרשות נתונה [לאדם]"

1. הציגו את שתי התפיסות בדברי רבי עקיבא.

2. איזו מן התפיסות באה לידי ביטוי במקור א, הסבירו ונמקו.

ג. 1. לפי מקור ב, מניין מגיע שורש ה"רוע" בעולם. הסבירו תוך שימוש במקור.

2. כיצד דברי קויפמן (מקור ב) באים לידי ביטוי במקורות א, ב?

ד. לחיים היו חיים קשים מאוד. הוא נולד למשפחה קשת יום. ההורים שלו לא תפקדו והוא עבר בין מסגרות שונות של הורים מאמצים. כשגדל, הוא נחשף לאלימות קשה בבית הספר. חיים מעולם לא הצליח ללמוד כראוי ולכן לא הצליח להתקבל לעבודה טובה מספיק. תמיד חי חיים צנועים, הוא סתפק במועט מחוסר ברירה. גם שהקים משפחה לעצמו, חיים התמודד מול קשיים כלכליים קשים מאוד.
הסבירו כיצד לפי דעתכם, חיים יכול למצוא נחמה במחשבת המקרא בנוגע לסבל בחייו. הציעו לו דרך נוספת להתמודד עם הסבל בחייו לפי מה שלמדתם בכיתה.

18. טוב ורע בהגות חז"ל:

חלק I, מתוך תלמוד בבלי, מסכת יומא, דף סט עמ' ב, מתורגם לעברית

אמר רב, ויש אומרים רבי יוחנן: [...] כשהרגו ליצר הרע של עבודה זרה אמרו: הואיל ועת רצון הוא נבקש רחמים על יצר הרע של עברה. בקשו רחמים ונמסר בידם.
אמר להם נביא: ראו, אם תהרגו את זה יחרב העולם.
חבשוהו [כלאו את יצר הרע] אצלם שלושה ימים.
נתבקשה ביצה בתיומה לחולה בכל ארץ ישראל ולא נמצאה.
אמרו: מה נעשה? נהרגנו יחרב כל העולם. – [...] כחלו את עיניו [עיוורו] והניחוהו והועיל הדבר [להתיש כוחו].

חלק II, מתוך בראשית רבא ט, ז :

אמר רב שמואל בר נחמן "הנה טוב מאד זה יצר הרע" – וכי יצר הרע טוב מאוד? אתמהא [אני תמה על כך]. אלא שאילולי יצר הרע לא בנה אדם בית ולא נשא אישה ולא הוליד ולא נשא ונתן [לא עסק במסחר].

חלק III, אפרים אלימלך אורבך, חז"ל : פרקי אמונות ודעות :

יש בדברי חז"ל משום האנשה של "יצר הרע" כבעל תכונות, מגמות ודרכי פעולה המכוונות את האדם, [...].
כשם שכל המלאכים, והשטן בכללם, הם ברואיו של הקב"ה, כך גם יצר הרע הוא בריאתו של אלוהים, אלא שאלוהים נתן עם זה לאדם את הכוח למשול ביצר הרע. [...]
למרות האמון הרב בכוחה של התורה לסייע במלחמה נגד היצר, לא סברו שהתורה, כל עוד היא נתונה בידי בני אדם עשויה לעקור את יצר הרע מכול וכול
[...] חיסולו של יצר הרע משמע גם חיסולו של העולם הזה, שכן כל עוד בן־אדם חי ... הריהו חייב בקיום המין האנושי. המלחמה ביצר אין פירושה אפוא נסיגה מן העולם ומפעולה בתוכו, אלא כיבוש היצר אגב עשייה בעולם. יצר הרע פוסק מלהיות רע, נעשה אפילו טוב מאוד, כשהוא יצר חיים, ומכאן, שאפשר לאדם לאהוב את ה' בשני יצריו, ביצר טוב וביצר רע. היודע לעשות... את יצר הרע לטוב, אבל גם הנאבק והמסרב להיכנע ליצרו הרע – שניהם אוהבי ה' הם .

ענה על שלושה מהסעיפים א-ד :

א. קראו את מקור I וענו על השאלות הבאות :

1. הציגו את שרשרת האירועים המוצגת בסיפור.

2. כיצד המקור מציע להתמודד עם יצר הרע בקטע. הסבירו ובססו את דבריכם על הכתוב.

ב. 1. הסבירו את חשיבותו של ה"יצר הרע" לפי מקור II. הדגימו לפי המקור.

2. אם יש מקום לשימור יצר הרע לפי המקור, מדוע לדעתכם הוא קרוי "יצר הרע"? הסבירו

ג. 1. הסבירו את התפיסה של חז"ל בנוגע לתפקידו את יצר הרע בחיי האדם לפי מקור III

2. הדגימו כיצד דברי אורבך במקור III, מתבטאים במקורות I ומקור II.

ד. יותם נהג לשתות מעט אלכוהול מפעם לפעם. הוא נתקל במקור I וראה בכך הכשר למעשיו.

בדמיונו, זיהה את יצר הרע עם שתיית האלכוהול, ועל כן סבר כי יש להעניק ליצר הרע את

מקומו מפעם לפעם. הביעו את עמדתכם ביחס לקביעתו של יותם – האם לדעתכם הוא צודק

או טועה?

פרק שני (60 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 19-23 (לכל שאלה — 20 נקודות).

19. העדר במחשבת הרמב"ם

א. הרמב"ם כתב "ניתן לומר משפט כללי שהרעות כולן הַעֲדָרִים" (מורה נבוכים, חלק ג, פרק ל).

כיצד מושג ה"העדר" מסביר את הרעות המגיעות מהטבע לפי הרמב"ם. (10 נקודות)

ב. בהמשך מורה נבוכים התייחס הרמב"ם למושג ההעדר באדם באופן הבא: "הרעות הגדולות האלה המתרחשות בין אדם לאדם, מאיש לרעהו, בהתאם למטרות, לתאוות, לדעות ולאמונות כולן, אף הן נובעות מן הַעֲדָרִים".

1. הסבירו מהי התכונה המהווה את המקור לרעות הגדולות, וכיצד היא גורמת לכך. (6 נקודות)

2. האם לפי דעתכם ניתן לשנות תכונה זו. הסבירו לפי מה שלמדתם. (4 נקודות)

20. טוב ורע בחסידות

- א. במאמר "סכנת העצבות המשתלטת" (צוואת הריב"ש) נכתב כי "לפעמים מטעה יצר הרע לאדם ואומר לו שעבר עבירה גדולה אף על פי שאינו אלא חומרא בעלמא" [רק החמרת יתר במצווה מסוימת]. הסבירו מהי מטרתו של יצר הרע על פי תפיסה זו. (10 נקודות)
- ב. לפי אותו המאמר, כיצד יש להתמודד עם "יצר הרע". הסבירו על ידי דוגמה. (10 נקודות)

21. הרע במשנתו של הרב יוסף דוב הלוי סלובייצ'יק – קיום גורלי וקיום ייעודי

- א. הסבירו את שני מצבי הקיום של האדם לפי מאמרו של סלובייצ'יק "קול דודי דופק". (10 נקודות)
- ב. בכל אחד ממצבי הקיום, מהו תפקידו של הסבל האנושי? הסבירו לפי הנלמד בכיתה. (10 נקודות)

22. תגובות הגותיות לשואה

א. "ועכשיו בדורנו אין צריכין לחפש ולבקש במטמונים את העוון שהביא עלינו את הצרה הזאת. כי הוא גלוי ומפורש בדברי חז"ל שהגידו לנו זאת בפירוש, ... שעל ידי העבירה על השבועות שלא לעלות בחומה חס וחלילה, אני מתיר את בשרכם כצבאות וכאילות השדה, ובעוונותינו ושלא ידחקו את הקץ והאפיקורסים הרבים כן היה, המינים עשו כל מיני השתדלות לעבור על השבועות הללו, לעלות בחומה וליקח מעצמם ממשלה וחירות קודם הזמן, שזהו דחיקת הקץ, והמשיכו ליבות רוב בני ישראל לרעיון הטמא הזה [...] ואין תימה מה שהיה החרון האף הגדול הזה ויצא קצף מלפני ה'."

משה טייטלבוים, ויואל משה :

- לפי קטע זה, מה הייתה הסיבה לשואה? הסבירו ונמקו (10 נקודות)
- ב. על מי האחריות לביצוע רצח היהודים בתפיסה החרדית? הסבירו לפי הנלמד בכיתה. (10 נקודות)

23. גורל ובחירה חופשית

- א. הסבירו כיצד המושג פטליזם בא לידי ביטוי בדברי רבי חנינא :
"אין אדם נוקף אצבעו מלמטה, אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה."
(10 נקודות)
- ב. שפינוזה כתב על גישת הדטרמיניזם, כיצד הוא הסביר אותה ובמה היא שונה בגישתו של רבי חנינא.
(10 נקודות)

פרק שלישי (10 נקודות)

ענה על שאלה 24.

24. בחר בשניים מן המושגים או השמות שלפניך, והסבר אותם (לכל מושג — 5 נקודות).

- א. פאטאליזם.
- ב. ארוס ותנטוס
- ג. דואליזם/גנוסיס
- ד. תורת הספירות
- ה. אקסיסטנציאליזם

בהצלחה